

Miznikarjevi v Martinj Vrhu

Vojaški begunec

Cesarica Marija Terezija (1717–1780) je 1740 zasedla prestol habsburške monarhije. Njen nemški sosed, pruski kralj Friderik II. Veliki (1712–1786), je bil proti temu, da ženska sede na cesarski prestol, in začela se je nasledstvena vojna, ki pa je bila v resnici prusko osvajanje Šlezije v naslednjih sedmih letih.

Zaradi te vojne je tedaj Avstrija vpoklicala nekaj letnikov mladih fantov v vojsko. Tako je tudi občina Radovljica dobila ukaz, da fante stare 19 in 20 let, pošlje v vojsko. Starejši fantje so bili že itak pri vojakih. Večji kmet na Lancovem pri Radovljici je tedaj leta 1740 dobil poziv v vojsko za svojega mlajšega sina. Iti tedaj k vojakom, je za fanta pomenilo skoraj uničenje življenja. Pri vojakih bi služil 25 let in velika verjetnost je bila, da bo tam umrl, obolel ali postal invalid. Da bi pred tako kruto usodo rešil sina, je po prijatelju v Radovljici dosegel, da je prišel drugi poziv za vojsko, ki je pozival k vojakom njegovega enako starega hlapca. Tudi hlapec je vedel, kakšna kruta usoda ga čaka, če gre v vojsko. Nekaj dni pred odhodom k vojakom je pobegnil. Čez Jelovico je prišel v Selško dolino. Zatekel se je v vas Ojstri Vrh, od koder ga je neki domačin pospremil k Smrekarju, to je do osamljene kmetije v Martinj Vrhu. Tako je prišel v Selško dolino fant s priimkom Zupanc. Ime ni ohranjeno.

Gospodar Smrekarjeve domačije je fanta begunca rad sprejel. Imel je 5 hčera, pa nobenega sina. Domačija se je imenovala »pri Smrekarju«, kar pomeni, da je imela več gozda (smreke) kot njiv. Za delo na taki domačiji je torej rabil moške moči bolj kot ženske. Fanta je pretežno zaposloval kot gozdnega delavca. Temu delu se je fant kmalu lepo privadil in postal prav uporaben gozdni delavec. Z delom v gozdu, največ v bližnjem Vancovcu, je bil tudi skrit pred morebitnimi nezaželenimi očmi ali ušesi, ki bi morda kaj hotel zvedeti o nekem vojnem beguncu z Gorenjske. V nekaj letih so na begunca že kar pozabili.¹

Bajtar in oglar

Fant je pridno delal, seveda pretežno gozdarska dela, saj je Smrekarjeva domačija tako zahtevala. Gozdarsko delo je bilo v glavnem v Vancovcu, to je gora severno od te domačije, kjer je Smrekar imel večino svojih gozdov.

¹ To je napisano po ustnem izročilu, oziroma zgodovinskem spomenu, ki prehaja iz roda v rod pri Zupančevih v Martinj Vrhu.

Pet let je poteklo in fant je postal že kar član te družine. Dekleta, Smrekarjeve hčere, so ga spoznavale in imele rade, saj je bil družaben, v glavnem pa priden in dober delavec. Druga hči po starosti med njimi se je še posebej navezala nanj. Tako je nekako okrog leta 1745 morala mami priznati, da je s tem Zupancem noseča. Treba je bilo začeti misliti na poroko in na doto za hčer. Rodil se je sinko in oče Smrekar je hčeri za doto dal nekaj sveta, ki je bil v bližini takoj pod Smrekarjevo domačijo. Zupanc in Smrekar sta se lotila dela in leta 1747 pod Smrekarjevo domačijo postavila bajto. Ob bajti sta kmalu za tem nastali še manjša staja in hlev. Osnova za življenje je bila. Zupancova družinica je živela v tej novi bajti, imeli so kravo in nekaj ovac. Zupanc je še naprej delal za Smrekarja kot gozdni delavec.

Oglarstvo je Smrekarju prinašalo še posebno lepe dohodke. Dve večji kopišči, ki ju je imel v Vancovcu, sta izmenično kar pogosto kuhali – žgali kope. Staremu oglarju so popuščale moči. Še dve leti je bilo predvideno, da bo oglaril, v tem času pa privzgojil naslednika. To je bil Zupanc. Pridno in resno se je lotil tega dela, tako da mu je stari oglar lahko vse več zaupal.

V eni kopi je bilo tudi do 10 klafter metrskih drv. Ker je klafta imela 4 m³ drv, je to bilo kar 40 m³ drv. Oglje iz te gore drv je dalo resnično lep dohodek gospodarju in oglarju. Žakljevinaste vreče po 40 kg oglja je prenesel od kope do kolovozne poti, kjer jih je lahko naložil na voz in odpeljal v dolino. Okrog 8 km ceste je bilo do Železnikov, kjer so tedaj oglje rabili v plavžih, fužinah, vigenjcih, pa tudi gospodinje, ki so z ogljem kuhale in likale.

Ustno izročilo ne pove, koliko sinov in hčera sta imela ta prvi Zupanc in Smrekarjeva hči v Martinj Vrhu. Ve pa se, da se je eden od njunih sinov priženil k Posečniku v Martinj Vrhu. Ta je potem imel vnuka, dr. Jerneja Zupanca (1810 – 1898), ki je postal ugleden ljubljanski notar in častni član več organizacij.²

Njegovi starši: oče Matija, mati Urša, r. Pintar.

Proti koncu 19. stoletja so se pri Posečniku že pisali Pintar. Po 2. svetovni vojni so staro hišo podrl in v bližini naredili novo. Spet je nov priimek – Derlink.

Miznikar

Po poizkusih v 2. polovici 18. stoletja, da bi dobili kar najbolj popoln razvid zemljiških skladov v tedanji Avstriji, so to dosegli šele s franciscejskim katastrom, ko so v vsej državi po katastrskih občinah popisali vsa kmetijska in druga zemljišča. Franciscejski kataster se imenuje po avstrijskem cesarju Francu II. (1768–1835), ki je bil cesar od leta 1792 do smrti. Za vse katastrske občine Selške doline imajo elaborati letnice 1825 do 1827. Posestva v Martinj Vrhu so bila tedaj popisana v okviru katastrske občine Sv. Nikolaj. Izhodiščna točka tega popisa je torej bila na pragu glavnih vrat cerkvice na Miklavški gori nad Ojstrim Vrhom.³

Begunec Zupanc in gospodar Smrekar sta leta 1747 postavila bajto v dokaj zavetni dolini, 150 do 200 m pod Smrekarjevo hišo. Zaradi tega zavetnega kraja in pa zaradi

² Osnovni življenjepisni podatki od dr. Jerneju Zupancu so objavljeni v Slovenskem biografskem leksikonu na strani 904.

³ V knjigi Selška dolina (1973) je ing. Lojze Žumer med drugim objavil tudi članek Selška dolina v sestavi katastrskih občin, in to na straneh 123–128.

nekakšne središčne lege v katastrski občini Sv. Nikolaj so geometri in njih sodelavci prav ob tej bajti postavili nekaj šotorov za bivanje v tem kraju, dokler bo delo na izmerah zemljišč sploh trajalo. Za delo pa so rabili tudi večjo mizo. Naredili so jo torej iz pooblanih desk in na njej udobno izrisavali katastrske mape za posamezne domačije tega ozemlja. Tako je nastala Mizna dolina, kakor se še danes imenuje. Ko je šlo delo proti koncu, tam okrog leta 1827, so gospodarji iz Martinj Vrha in iz Ojstrega Vrha prihajali k tej mizi po izris svojega imetja (mapno kopijo) in pravili so, da so to dobili v Mizni dolini oziroma kar pri Miznikarju. Tako je nastalo hišno ime, ki je živo in v rabi še danes.

V letih 2001–2003 spremljamo posodobitev podatkov zemljiškega katastra. Podatki se prenašajo na računalnik in s tem postaja evidenca bolj pregledna.

Miha Zupanc z ženo Heleno Mohorič je živel na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Imel je sestro, ki pa je odšla k uršulinkam v Škofjo Loko. Mapa z nekimi njenimi osebnimi dokumenti se je pri Miznikarju hranila do leta 1944. Ti dokumenti pa so bili večinoma napisani v nemščini. Ker je vse to zgorelo, drugega zapisa o teh dokumentih pa ni, so podatki o tej ženski propadli.

Miha je bil rojen leta 1764 in je dočakal okrog 60 let. Imel je sina Janeza (1788–1849) in dve hčeri. Ena se je omožila k Franconu v vas Zapreval, Neža pa je ostala doma. Miha je že leta 1808 domačijo z izročilno pogodbo zapustil sinu Janezu in si izgovoril preužitkarstvo. Tako so tedaj, ko so tam geometri delali zemljiški kataster, pri Miznikarju živeli: Miha z ženo Heleno in sin Janez s svojo mlado družino.

Nova hiša

Gašper je bil rojen 3. januarja 1820, leto ali dve za tem pa še Tomaž. Prvi se je poročil Tomaž z Marijo Benedičič in 1845 se jima je rodil sin Janez. Ker je bilo pričakovati, da si bo tudi Gašper kmalu začel urejati svojo družino, je bilo očitno, da je bajta premajhna. Brata sta se odločila, da skupaj zgradita novo hišo. V letih 1848–1850 sta bila zgrajena nova hiša in hlev. Tik ob bajti sta jo postavila. Pritličje je bilo zidano, nadstropje pa leseno.

*Miznikarjeva hiša, Martinj Vrh št. 4
Foto: Klemen Zupanc, maj 2003*

Tomažu in Mariji se je 1852 rodila hči Neža (Agnes), leta 1859 pa še Simon.

Gašper se je 1852 oženil pri Smrekarju z Mino Pintar. Naslednjega leta se jima je rodila Lenka. 23. 3. 1856 se je rodil sin Franc, 16.10. 1858 pa sin Janez.⁴

⁴ Rojstni podatki bratov Gašperja in Tomaža so v krstni knjigi župnije Sv. Lenart, ki je v Arhivu Slovenije, Gruberjev dvorec v Ljubljani.

Tomaž in Marija sta ostarela in umrla pri Miznikarju, njuni otroci so odšli drugam.

Oče Janez je malo pred smrtjo, leta 1849, domačijo izročil sinu Gašperju. Ker se je Gašperjev prvi sin priženil k Podkalarju v Martinj Vrhu, je gospodar pri Miznikarju postal sin Janez, ki mu je oče Gašper z izročilno pogodbo leta 1883 izročil imetje. Lenka je pri njem gostovala.

Na jami

Zupančevi so v svoji hiši, sicer bolj skromno, ampak zadovoljno živeli. Glavni zaslužek jim je bilo gozdarstvo oziroma oglarstvo. V hlevu sta bili po dve kravi, teliček, občasno pa tudi vol. Ta je pomagal orati, prevažati težje tovore, zlasti pa kaj peljati v Železnike ali iz njih. Mleka je bilo dovolj za domačo rabo, še nekaj dobre skute in kakšen hlebec sira so lahko naredili. Pri hiši je bil vedno tudi trop ovac in kakšna koza. Bolj kot za meso so ovce potrebovali za volno, saj so iz nje napletli marsikaj za domačo rabo. 15 do 20 ovac je bilo običajno pri hiši. Sploh so bile tedaj ovce v Selški dolini znatno številnejše kot sedaj, ko niti njihovo meso, niti volna nista preveč cenjena.

Tedaj so domačije v Martinj Vrhu imele kar precej številne trope ovac. Seveda je bilo to tudi v drugih vaseh po Gorenjskem. Ni čudno, da so se ob takem stanju tedaj zelo razmnožili volkovi, ki so med ovčjimi tropi naredili veliko škode. Ljudje so volkove preganjali, saj so bili tudi ljudem nevarni. Lovci so nekaj sicer naredili, toda to je bilo odločno premalo, da bi to volčjo nadlego zmanjšali na znosno mero. Treba je bilo najti uspešnejši način uničevanja volkov. Lovstvo je bilo tudi v zakupu in so med lovce lahko šli le premožni ljudje.

Po vaseh so nastale tako imenovane volčje jame. Na določenem kraju ob vasi so izkopali do 4 m globoke in kake 3 m široke jame, prekrite z vejevjem, ob jamah pa so bili trije ali štirje ošiljeni daljši koli, kot orodje za pokončanje ujetega volka. Ta način preganjanja volkov se je dosti dobro obnesel in po letu 1900 volkovi niso bili več splošna nevarnost.

Gospodar Jože se je spominjal, da je še kot otrok slišal tuljenje volka ob hiši, starši in pes pa so ga odganjali od hleva in staje. Ni se pa spominjal kakega ubitega volka. Volčja jama ob poti pred Vancovcem je bila pred 1. svetovno vojno že delno zasuta. Torej je bilo še videti kje je bila. Bila je kakih 200 m pod novo Miznikarjevo hišo. Seveda tam jame ni več, ostalo pa je krajevno ime Na jami. Podobna krajevna imena so še drugje, v Martinj Vrhu in v Ojstrem Vrhu.⁵

Moderna avtocesta Ljubljana - Postojna - Sežana je velika pregrada za divjad, ki je prej iz kočevskih in snežniških gozdov prihajala tudi na Gorenjsko. Južno od te avtoceste, pod Nanosom, je planina Vremščica. Po travnikih te planine se pasejo večje črede ovac. Volkovi jih večkrat obiščejo in jim naredijo kar veliko škode. Tako se je že zgodilo tudi ob Cerkniskem jezeru.

⁵ O volčjih jamah v Martinj Vrhu in Ojstrem Vrhu je nekaj napisano po ustnem izročilu in po sledih ter po ledinskih imenih, kjer so te jame nekoč bile.

Velika družina

Ko je Janez dobil posestvo, se je oženil na Kovku v Zali pri Davči z Marijo Mohorič. Janez je živel od leta 1858 do 1933, žena Marija pa od 1864 do 1939. Janez je pokopan pri Sv. Lenartu, ker je umrl doma, žena Marija pa je pokopana v Selcih, saj je bila zadnja leta pred smrtjo gospodinja svojemu najmlajšemu sinu Jaku v vasi Studeno v Dolini. V tem zakonu se je od leta 1887 do 1904 rodilo 13 otrok, od teh so še mladi umrli 3 deklice in 2 dečka.

Ostalo je 8 sinov oziroma bratov, ki se po starosti vrstijo takole: Jože, Janez, France, Štefan, Tone, Lojze, Gropa in Jaka.

Miznikarjeva domačija je obsegala 1/3 grunta, kar je bilo premalo za preživetje. Naravno je bilo torej, da so si sinovi iz te družine poiskali dodatni zaslužek kot kmečki in gozdni delavci pri raznih premožnejših kmetih. Mati Marija je bila delovna in gospodarna ženska. Poskrbela je, da so se njeni sinovi v Železnikih in Škofji Loki izučili samostojnih obrti, ob katerih bodo lahko dostojno živeli. Gospodinja Marija je bila tudi dobra čebelarica. Ko je bila še pri Miznikarju v Martinj Vrh, je že imela čebelnjak s kakimi 15 panji. Ko se je preselila na Studeno, je panje vzela s seboj in si nad Podovšami pri Studenem postavila nov čebelnjak.

Jože in Janez sta se izučila mizarstva, Štefan je postal sedlar in tapetnik, Tone čevljar, Lojze krovec in Jaka krojač. Gropa (1902–1924) je kot vojak obolel za trebušno boleznijo in je umrl v Beogradu, kjer je pokopan na vojaškem pokopališču. Franc je

bil orožnik. Pred 1. svetovno vojno je služboval v Kanalu ob Soči. Med 1. svetovno vojno je postal italijanski vojni ujetnik. Po vojni, ko se je med zadnjimi vrnil iz ujetništva, se je priženil v Četeno Ravan. Tja se je priženil tudi Janez. Štefan in Tone sta se zaposlila v Železnikih. Lojze (1900–1940) je bil na Zalem Logu. Tone, Lojze in Jaka niso bili poročeni. Sinovi in hčere teh Zupancev so se razselili po Selški dolini, Škofji Loki, Ljubljani in še drugam.

Znamenje - »kerlejš«.

Foto: Klemen Zupanc, september 2003

»Kerlejš«

Beseda prihaja iz starogrške besedne zveze »Kyrie eleison«, kar po naše pomeni: gospod, usmili se. To je začetek neke molitve. Kerlejš je torej običajno lesena tabla ali križ, znamenje ob poti, ki je postavljeno v spomin na kak važnejši dogodek. Tak kerlejš stoji v bregu nad krajem Na jami. To je na razvodnici Prednje in Zadnje Smoleve. 5. in 6. oktobra 1922 se je nad Koprivnikom, torej nad Martinj Vrhom, utrgal oblak. Vsi potoki

predvsem pa obe Smolevi so silno narastle in prestopili bregove. Zlasti Prednja Smoleva je naredila veliko škode. Ta Smoleva si je z nanosom obilnega materiala zagradila izliv v Soro. Do tedaj je tekla pod mlinskim kolesom Stalčevega mlina v Ovčji vasi, sedaj pa je spremenila tok in si je našla strugo mimo Kordeževe hiše.

V spomin na to veliko poplavo in silno deževje je Miznikar, mizar Jože Zupanc, naredil to znamenje v želji, da se tako neurje ne bi več ponovilo. Znamenje je postavil leta 1923. Kakih 10 let kasneje, ko so to znamenje nekaj popravljali, ga je poslikal domači slikar Lojze Trdina - Mohoričev (1912-1999). Znamenje je sedaj spet potrebno strokovnega popravila.

Vojna

V letih kmalu po prvi svetovni vojni so fantje odrasli, osamosvojili so se v obrtnih poklicih in odšli po svetu. Doma v Martinj Vrhu je ostal mizar Jože, ki je podedoval domačijo. Rojen je bil leta 1887 in je živel do leta 1975. Leta 1923 se je poročil z Marijo Čemažar iz Farjega Potoka. Rojena je bila leta 1894 in je živela do leta 1981. V letih od 1924 do 1934 se jima je rodilo osem otrok: Maks, Zofija, Pavle, Jože, Jerčka, Vencelj, Lojzka in Štefanka. Hči Zofija je še mlada umrla, drugi otroci pa so normalno in zadovoljno živeli.

Šestega aprila 1941 so Hitlerjeva Nemčija, Mussolinijeva Italija, Madžarska in Bolgarija brez vojne napovedi napadle Jugoslavijo in jo kmalu razkosale. Nastopilo je obdobje okupacije in tedaj se je razvila narodnoosvobodilna borba jugoslovanskih narodov, torej tudi Slovencev. Pozimi 1942-43 je nemška okupacijska oblast na Gorenjskem pripravila in začela izvajati vojaško mobilizacijo. V januarju 1943 sta bila vpoklicana letnika mladincev, rojenih v letih 1924 in 1925. Tako je ta poziv dobil tudi Miznikarjev Maks Zupanc. Kot drugi fantje, ki so bili tedaj vpoklicani in so bili iz Martinj Vrha, se temu pozivu ni odzval, ampak je odšel k partizanom. Tako se zgodilo tudi v večini drugih vasi Selške doline. Organizirana je bila partizanska protimobilizacija.⁶

Že 25. januarja 1943 je v Selško dolino s kamioni prišlo večje število nemškega vojaštva in policije in začeli so po vaseh, kjer so fantje odšli k partizanom, z aretacijami članov njihovih družin. Tako so aretirali več družin v Železnikih in okoliških vaseh. Tako tudi v Martinj Vrhu, le da jim je tu nekaj takih družin pobegnilo. Aretirali in odgnali so od doma vso Miznikarjevo družino. Družine, ki so jih odgnali in nameravali kazensko nekam preseliti, so za nekaj tednov začasno namestili v škofijskem dvorcu v Goričanah. Od tod so jih preselili na Bavarsko, nekaj v Feilnbach pri Rosenheimu, nekaj pa v Niedernfels pri Marquartsteinu. Zaposlili so jih v tovarnah, nekaj pa so jih razporedili na delo pri kmetih.⁷

Pri Miznikarjevih so tedaj izselili oba starša in pet otrok. 15-letni Jožek tedaj ni bil doma, zato ga seveda niso izselili. Delal je pri stricu Francu v Četena Ravni.

Prišla je pomlad in hiša ni smela biti zapuščena, svet ob njej pa neobdelan.

⁶ O partizanski mobilizaciji sem nekaj več napisal v Loških razgledih številka 37 na straneh 258-260, v poglavju Mobilizacija.

⁷ O izseljencih je nekaj več napisala Marija Zupanc v Loških razgledih številka 16, na straneh 51 - 53.

Gospodarjev brat Štefan, ki je z družino živel v Železnikih, se je zavzel za opuščeni dom. Brata Toneta je poslal v Martinj Vrh, da je stanoval v hiši.

Štefan (1895 - 1973) in žena Marija (1896 - 1962) sta občasno prihajala v Martinj Vrh, da sta obdelovala svet Miznikarjeve domačije. Njive so preorali in v glavnem posadili krompir in zasejali nekaj žita.

6. junij 1944

Do aprila 1944 je bila napeljana telefonska linija od Cerknega skozi Novake čez Slugovo dolino po severni strani Blegoša v Martinj Vrh, od tod pa čez Vancovec v Železnike in na Prtovč. Po spominu Marije Tavčar je šla ta telefonska linija z Vancovca čez Kovaški Vrh ob Štalčevi hiši v Ovčji vasi, pod Dermotovim mostom, mimo Dermotove hiše, po bregu naprej do Prtovča. Partizani so jo napeljali, ker so jo rabile razne enote pa tudi okrajni in okrožni odbori OF na tem območju.

Linija je tekla kakih 150 metrov zahodno od Miznikarjeve hiše. Tam je bila v kraju V robeh manjša skupina partizanskih telefonistov, ki so skrbeli za delovanje telefonskih zvez. Tu je bil tudi poljski telefonski aparat, s katerim so telefonisti vzpostavljali zvezo z več priključki.

6. junija 1944 je policijska četa iz Škofje Loke šla po vojaški cesti, ki izza Lubnika drži na Blegoš. V Rovtu se je usmerila v Martinj Vrh ter se pri Smrekarju ustavila. Ves dan je pretežno deževalo in policisti so bili premočeni, zato je bil postanek zelo dobrodošel. Po krajšem počitku bi se vrnili v Škofjo Loko. Komandir je kar iz navade poslal patroljo petih mož do bližnje hiše, torej do Miznikarja, in ko bi se vrnila, bi se četa odpravila nazaj proti Škofji Loki. Zgodilo pa se je nekaj nepričakovanega. Patrola je prišla do Miznikarja in tam našla domačina Toneta z nekim partizanom. Kmalu so ugotovili, da je to telefonist. Po dobro uhojeni stezi jih je moral odpeljati v Robe, kjer so našli poljski telefonski aparat z žicami, napeljanimi v več smeri. En policist je takoj odšel po komandirja, preostali so pri Miznikarju aretirali ta dva sumljiva človeka. Kmalu je prihitel komandir z vodom policistov, da bi ugotovil, kaj se tu dogaja in seveda ukrepal.

Eden od teh partizanskih telefonistov je kmalu po vojni povedal, da so bili tistega dne v Robu pri telefonu štirje telefonisti. Najstarejši med njimi je nekaj pred poldnevom odšel k Miznikarju, da pripravi kosilo, drugi trije pa so imeli še nekaj dela pri telefonskem aparatu. Ko so se tudi ti trije odpravili proti Miznikarju, so opazili, da so pri hiši že neki nemški vojaki. Telefonisti so se naglo obrnili in tekli proti Mšičevi domačiji. Tam so si poiskali zavetje pred dežjem in čakal kaj bo. Čez nekaj časa so slišali streljanje in opazili tudi dim in ogenj nad Miznikarjevo domačijo.

Komandir nemških policistov je kmalu ugotovil, da so aretirali domačina in partizanskega telefonista. Nekaj policistov je odšlo v Rob, kjer so dobili poljski telefon in potrgali telefonske žice ob aparatu. Oba aretiranca je ukazal ustreliti, hišo in hlev pa zažgati. Ob hiši je stal tudi kozolec – topolar, pod njim pa je bil voz in nekaj kmečkega orodja. Kozolec ni pogorel, ker ga je močil dež, veter pa je pihal od kozolca proti

⁸ Zapis o požigu Miznikarjeve domačije je iz članka »Iz dnevnika Lokačeve mame«, ki je objavljen v Loških razgledih št. 16 na strani 61.

Spomenik v Martinj Vrhu, kjer sta bila požgana Miznikarjeva hiša in hlev. Ob njem stoji gospodar Pavle.

Foto: Klemen Zupanc, maj 2003

goreči hiši. Po tem krutem dogodku so policisti odšli iz Martinj Vrha proti Škofji Loki.

Štefan je v Železnikih še istega dne do večera zvedel, kaj se je v Martinj Vrhu zgodilo. Naslednji dan je že bil na kraju dogodka, kjer je brata Toneta in partizana našel ustreljena, hišo pa požgano. Takoj je poskrbel, da sta bila oba pokojnika pokopana na pokopališču pri Sv. Lenartu. Kmalu je tudi zvedel, da je bil ustreljeni partizan Valentin Rahonc, doma iz vasi Bitnje pri Kranju.

Marija Zupanc je v Železnikih v svojem dnevniku ta dogodek takole zabeležila:

»6. junija so šli v Martinj Vrh in tam požgali Miznikarjevo domačijo in ustrelili brata Toneta, ker je podpiral partizane.«⁸

Telefonisti so v nekaj dneh vzpostavili novo telefonsko linijo. Potegnili so jo od Vancovca skozi Mšičevo grapo in pod Mšičevo hišo naredili novo pleteno kolibo z drugim telefonskim aparatom. Ta linija je potem redno delovala do konca vojne.

6. junija 1944 se je začela tudi velika zavezniška invazija v Normandiji na francoski obali. To pa je že bil začetek konca Hitlerjeve Nemčije.

Partizan Maks

Prvi otrok te Miznikarjeve družine je bil Maks, rojen leta 1924. Kakor drugi fantje, letniki 1924 in 1925, je tudi Maks že okrog 5. januarja 1943 dobil poziv za odhod v nemško vojsko. Tudi v Martinj Vrhu so te pozive pričakovali, zato so se nanje primerno pripravili. Splošna odločitev je bila: Ne v nemško vojsko in umirat na ruski fronti, ampak v partizane!

Starši so Maksa v tistih zimskih razmerah kar dobro pripravili. Napolnili so mu nahrbtnik s primernim perilom, ga toplo oblekli in dobro obuli. Za popotnico mu je mama dala hleb kruha, nekaj sira in klobaso, da vsaj prve dni ob prihodu v partizane ne bi bil lačen. 10. januarja 1943 se je poslovil in odšel k sosedu Mšiču, saj je bilo dogovorjeno, da se bodo fantje tam zbrali. Drugi dan je tja prišla Janušкова četa, ki je sprejela to skupino novincev. Še isti dan so se od tu premaknili malo višje, h Karbuskarju, kjer so dva dni čakali še nekaj drugih

skupin novincev, potem pa so se od tod premaknili na severno stran Blegoša, v barake v Gače nad Farjim Potokom. Tu so potem več dni taborili.

Spomladi 1943 je Janušкова četa prerasla v bataljon. To je bil 4. bataljon Gorenjskega odreda, ali Selški bataljon. Ustanovljen je bil na Žbontu v Davči, med 7. in 10. marcem 1943. Iz tega bataljona pa so v aprilu in maju že izločili nekaj borcev, s katerimi so ustanovili kurirske postaje: G-1 v Podlonku, G-3 v Martinj Vrhu in nekaj kasneje še G-11 v Davči. Te kurirske postaje so spadale v gorenjsko kurirsko linijo, ki je potem delovala do konca vojne.

Maks je bil razporejen za kurirja v G-3. Jeseni 1943, ko se je Prešernova brigada vrnila z Dolenjskega in je iz Davče pregnala nemško posadko, se je odprlo kar obširno osvobojeno območje na Cerkljanskem. Kurirske zveze z Gorenjskega na Primorsko so se zelo okrepile. Tako se je povečala tudi kurirska karavla G-11 v Davči in tedaj je bil vanjo razporejen tudi Maks.

Med Davčo in Gorenjimi Novaki je Črni vrh (1291 m). Kmalu pod tem vrhom je planinski dom Črni vrh (1241m). Ta dom je nastal po vojni iz nekdanje italijanske obmejne kasarne. V letih 1944 in 1945 se je v njej večkrat zadrževal štab 31. divizije. Od jeseni 1943 do pomladi 1944 pa so se tu večkrat za dalj časa zadrževali kurirji karavle G-11.

V začetku leta 1944 so v 9. korpusu začeli uvajati telefonijo, kar je operativnost enot zelo povečalo in olajšalo. V vse smeri so napeljevali telefonske linije, s tem pa se je seveda večalo tudi število telefonistov. Maja ali junija 1944 je bil Maks poslan na tečaj za telefonista in je po enomesečnem usposabljanju postal telefonist v štabu 31. divizije. Največ se je zadrževal na Cerkljanskem.

Ob ustanovitvi 31. divizije jeseni 1943 je bil njen štab še dokaj skromen. Z nalogami, ki jih je divizija dobivala, se je večal tudi štab. Poleg ožjega operativnega dela štaba se je močno povečal zaledni del. Nastale so delavnice: čevljarska, torbarska, krojaška. Razvila se je intendantura s transportno četo. Nastala je ciklostilna tehnika. Formirana je bila četa za zvezo, ki je imela kurirski vod, vod telefonistov, telegrafiste in radiste. Tu je bil tudi pravosodni odsek, ki je imel tožilstvo in sodišče. Divizija je imela skupino kulturnikov in politično - propagandni odsek. Poleg sanitetnega odseka so imeli še manjšo premično bolnišnico.

Ob koncu vojne je bil Maks še vedno pri štabu 31. divizije. Ta divizija je v maju 1945 imela svoje enote takole razporejene: Gradnikova brigada je bila v Trziču (Monfalcone), Prešernova brigada v Gorici, Vojkova brigada v Nabrežini, divizijski štab pa je bil prve dni maja na Krasu, največ na Doberdobo, potem pa se je pomaknil v Ronke in Selce pri Trziču.

Junija 1945 se je začel premik v notranjost države. Brigade so bile postopoma premeščene na Dolenjsko in štab 31. divizije v Novo mesto. Tu je v juniju in juliju 1945 prišlo do razformiranja naših enot. Fante mlajših letnikov, ki so še morali doslužiti vojaški rok, so porazdelili v razne druge enote, starejše letnike pa odpustili. Oficirje so razporedili v razne enote Jugoslovanske ljudske armade. Na Primorskem je svoje enote razmestila novoustanovljena divizija KNOJ-a (Korpus narodne osvoboditve Jugoslavije). Njen štab je bil v Postojni.

Maks je bil v četi za zvezo, ki je bila tedaj nameščena v Razdrtem. Telefonske zveze je vzpostavila in vzdrževala do Postojne, Senožeč in Vipave. Jeseni 1946 je bil Maks od tu odpuščen iz vojske. Zelo pravi čas je prišel domov. Njegov brat Pavle (r. 1926) je bil vpoklican na odslužitev vojaškega roka v JLA. Doma v Martinj Vrhu so tedaj začeli graditi novo hišo. Tako je Maks pomagal očetu in drugim graditeljem, da so do jeseni 1948 zgradili lepo novo hišo. Naslednje leto je bil že v Kranju, kjer je na veleposestvu Brdo dobil stalno delo. Tu je postal mlekar in sirar. V Kranju je imel stanovanje in družino. Z ženo sta imela dva sina in hčer, upokojen je bil okrog leta 1985, umrl pa je 1992.

Jožetova smrt

Ob koncu vojne so Miznikarjevi doživeli še en krut dogodek – smrt sina Jožeta. O tem so nekaj izvedeli šele po vrnitvi z Bavarskega, pa še to precej nejasno.

Jože je torej leta 1943 živel in delal pri stricu Francu v Četeni Ravni. Pomladi 1944 se je vključil v Škofjeloški odred. Stric France je kasneje povedal, da ga je nekajkrat še videl kot borca tega odreda. Toda po zadnji sovražnikovi ofenzivi, od 20. 3. do 7. 4. 1945, ga niso več videli. Domnevno je bil tedaj nekje pod Blegošem ujet in odpeljan v Poljane in v Škofjo Loko. Proti koncu aprila 1945 se je, skupaj z nemškim vojaštvom, tudi domobranska enota v Poljanah in v Škofji Loki začela pripravljati na umik iz Slovenije. Pri tej enoti se je menda tedaj nahajal Jože. Že v začetku maja 1945 je bil nekje na Karavankah težko ranjen in je potem menda v Celovcu tudi umrl, star 18 let.

Drago so Miznikarjevi plačali to svobodo. Družina je bila izgnana na Bavarsko, padla sta brat Tone in sin Jože, hiša, hlev in mizarska delavnica so bili požgani.

Bili so ob vse in še dva mrtva so imeli.

Novo življenje

Ko so bile zbombardirane železniške proge po Nemčiji v glavnem popravljene, so se tudi izseljenci lahko vrnilo z Bavarske. Tako so se tudi Miznikarjevi vrnilo julija 1945. Za 3 leta so se naselili v Rezarjevi hiši na Otokih pri Železnikih. Ker je bilo v Martinj Vrhu in na Zalem Logu več hiš potrebnih popravila ali obnove, so ustanovili Obnovitveno zadrugo Zali Log, ki je skrbela za zidavo novih in popravilo poškodovanih hiš. Predsednik je bil Anton Demšar iz Martinj Vrha. Bil je prizadeven in pošten možak, zato je delo kar lepo napredovalo in Miznikarjevi so se v novo hišo lahko vselili že leta 1948. Država je razpisala obnovitveno posojilo, saj prizadeti ljudje niso imeli denarja, s katerim bi tedaj financirali tako gradnjo. Miznikar je po nekaj letih izplačal prvi obrok tega posojila, drugo pa je kasneje država tistim, ki jih je vojna tako hudo prizadela, kar odpisala.

Nova hiša ni bila postavljena v Mizni dolini, na istem mestu kot prejšnja, pač pa so jo postavili na bližnji grič, ki je na bolj sončnem in odprtem svetu. V njej si je Miznikar, Jože Zupanc, v nekaj letih uredil in opremil tudi primerno mizarsko delavnico. Tu je te obrti izučil svojega sina Pavleta.

Najstarejši sin, Maks Zupanc (1924 - 1992) je po vojni ostal na Gorenjskem.

Nekoliko kasneje je dobil stanovanje v Kranju, oženil se je in imel dva sina in hčer. Maksov brat Vencelj je nekaj let delal še v Martinj Vrhu kot gozdni delavec, potem pa se je zaposlil in nastanil v Železnikih. Oženil se je, vendar ni imel otrok. Njegova sestra Alojzija se je tudi zaposlila v Železnikih. S prihranki si je kupila stanovanje. Tudi njeni sestri Jerčka (1931 - 2001) in Štefanka sta odšli v Železnike. Stricu Jaku, ki je kot krojač sam živel v Železnikih, sta postali gospodinji.

Tako je ostal doma Pavle (rojen 1926), ki je podedoval Miznikarjevo domačijo.

Oženil se je s Cecilijo Koblar (1932 - 1978) iz Martinj Vrha in z njo imel dva sina in hčer. Oče mu je izročil domačijo leta 1976.

Neke obletnice

Ko sta begunec Zupanc in njegov tast Smrekar postavila bajto pod Smrekarjevo domačijo, je novi bajtar vrezal na tram nad vhodnimi vrati letnico postavitve in to 1747.

Ko sta kasneje okrog leta 1850 brata Gašper in Tomaž zgradila novo in večjo hišo na mestu nekdanje bajte, sta nad vrati neke kamre v notranjosti hiše, namestila tisti tram z vrezano letnico 1747. Pavletovi bratje in sestre so ga še videvali. V požaru 6. junija 1944 je skupaj s hišo pogorelo tudi to.

V preteklih letih se je tako zvrstilo nekaj jubilejnih obletnic:

- 1997 je poteklo 250 let od postavitve bajte, ko se je v njej začel vek Zupančevega rodu (1747),
- 1998 je že bilo 50 let od dograditve nove Miznikarjeve hiše,
- 2000 je bilo 150 let, ko sta brata Gašper in Tomaž, okrog leta 1850, v Mizni dolini izgradila novo hišo,
- 2002 je bilo 175 let, ko je dolina dobila ime Mizna dolina in je Zupančeva družina postala Miznikarjeva. 1827 je bila zaključena zemljiška katastrska izmera posestev in domačij v tem kraju,
- 2004 pa je 60 let od krutih dogodkov, ki so se tu zgodili 6. junija 1944.

Vse te letnice so za Miznikarjeve še kako vredne spomina.

Spomenik

V Mizni dolini, kjer je nekoč stala stara hiša, je bilo treba postaviti neko znamenje, ki naj priča o dogodkih med vojno. Miznikarjevi so se odločili, da bodo tam postavili primeren spomenik. V glavnem so ga tudi sami naredili, saj je lesen, delno pa vlit iz betona. Glavne stroške pri postavitvi tega spomenika je nosil Miznikar, nekaj pa sta prispevala tudi brata Štefan in Jaka v Železnikih.

Stric Jaka in sin Pavle sta sestavila besedilo za spomenik, ki se glasi:

»Sužnosti biča, reši nas, o gospod !

Tukaj ustreljena od Nemcev:

ANTON ZUPANC

8.12.1897 – 6.6.1944

VALENTIN RAHONC

19.2.1904 – 6.6.1944

Požgana hiša in hlev 6.6.1944

narejena 1747

Po krvi vseh, ki so padli

za svobodo, reši nas, o gospod !

Po Mickiewiczu.

MIZNKARJEVI*

Ta spomenik je bil postavljen 1954 in od tedaj Miznikarjevi redno in vestno skrbijo zanj.

Na spomeniku iz leta 1954, ki je bil postavljen na mestu, kjer je bil v maju 1944 hiša in hlev, ki sta bila požgana, je napisano: »Sužnosti biča, reši nas, o gospod ! Tukaj ustreljena od Nemcev: ANTON ZUPANC 8.12.1897 – 6.6.1944 VALENTIN RAHONC 19.2.1904 – 6.6.1944 Požgana hiša in hlev 6.6.1944 narejena 1747 Po krvi vseh, ki so padli za svobodo, reši nas, o gospod ! Po Mickiewiczu. MIZNKARJEVI* Ta spomenik je bil postavljen 1954 in od tedaj Miznikarjevi redno in vestno skrbijo zanj.«

Novi spomenik je bil postavljen v maju 1954 na istem mestu kot prvi, pa so se posvetili na bližnji grič. Ki je na levi sogledem in odprtem svetu. V njegovem središču je Mickiewicz, Josip Zupanc, v središču hiše in hleva, ki sta bila požgana, delavnic. To je te obliki izročil svojega sina Pavla.

Najstarejši sin, Maks Zupanc (1924 – 1992) je po vojni ostal na Gorenjskem.